

بررسی تعهد ادبی در مثنوی مم و زین

پ.ی.د. جیهاد شکر رشید

Jihad.rashid@su.edu.krd

عضو هیئت علمی گروه زبان فارسی / دانشگاه صلاح الدین - اربیل

احمد خانی از جرگه شاعران متعهد و آزادی‌خواه و شاعری موحد و دارنده نگرشی توحیدی بوده است. وی در مسیر تعهد ادبی خویش از هیچ کوشش برای بیدار ساختن مردم از غفلت زدگی فروگذاری نکرده است و با احساس غنی شاعرانه و قدرت بیان خود توانسته است، مفاهیم والا و مضامین ژرف و جاودانه انسانی را در شعر خویش بیافریند. تحقیق حاضر شواهدی از متن مثنوی «مم و زین» را در معرض دید خواننده قرار می‌دهد که می‌تواند ابعادی از دغدغه‌های بشری و تفکر اجتماعی مختص به ملت کورد را نشان دهد که البته این خود، ارزش هنری و شاعرانه اثر او را چندین برابر می‌کند. در این مقاله سعی بر آن است با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی به جنبه‌ها و مضامین تعهد ادبی این شاعر در حوزه‌های سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و دینی پرداخته شود تا از این رهگذر نشان داده شود که احمد خانی شاعری فاقد تعهد نبوده و بر احوال مردم روزگار و مشکلات ملت مظلوم کورد آگاهی داشته و خود را در برابر توده عظیم مردم، مسئول می‌داند و روح همدردی و هم‌یاری بر اشعار او حاکم است از این رو، در جستجوی راه‌هایی برای رفع دردها و کمبودهای ایشان نیز بوده است و نتایج حاصل آمده از این پژوهش گواه بر این واقعیت است که احمد خانی متعهد

به هویت و اصالت تاریخی ملت و سرزمین خویش است و حفظ ارزش و کرامت انسانی و رعایت حقوق سیاسی و اجتماعی افراد، دغدغه اصلی اوست. **واژه‌های کلیدی:** تعهد ادبی، احمد خانی، مثنوی «مم و زین»، اجتماعی، سیاسی.

۱- مقدمه

مثنوی «مم و زین» تجلی عواطف، اندیشه و آرمان‌های احمد خانی است که در کسوتی زیبا رخ عیان می‌کند. وی «از نخستین شاعران واقع‌گرا، متعهد به هویت و اصالت تاریخی ملت و سرزمین خویش است و حفظ ارزش و کرامت انسانی و رعایت حقوق سیاسی و اجتماعی افراد، دغدغه اصلی اوست. به طوری که اشعارش به مانند سروده‌های ملی سرشار از ذوق، عزت، غرور و سربلندی است. در مثنوی «مم و زین» ادبیات پایداری گویای دردها و رنج‌هایی است که در برهه‌ای از تاریخ بر ملتی وارد آمده است. فریادی است شجاعانه که از ملت‌ها می‌خواهد، ذلت و خواری را از خود دور سازند. تردیدی نیست که این نوع شعر می‌تواند همّت و اراده ملت را بر ضد تجاوزگران برانگیزد» (شکری، ۲۰۲۰: ۸). احمدخانی در سرودن مثنوی «مم و زین» از دو رویکرد اصلی بهره برده است:

۱) احمد خانی از یک جهت وظیفه خود را در سرودن مثنوی «مم و زین» در حیطه آفرینش زیبایی و انتقال آن به دیگران دانسته و غایت هر هنری، مخصوصاً شعر را ارائه زیبایی و محظوظ شدن از لذت زیباشناختی شعر دانسته است.

۲) مؤلف «مم و زین» غیر از ایجاد حس زیبایی و لذت در مخاطب سعی بر آن داشته است تا در پی انجام رسالتی والا و انسانی در شعرش باشد. در این دیدگاه احمد خانی در مسیر آگاهی مردم و اعتلای مفاهیم ارزشمند قدم برداشته است. تا آن اندازه که احمد خانی «متعهد شده است که ثروت ادبی خود را در راه آزادی وطن و میهن دوستی به خدمت گیرد و با عرضه نوعی ادب متعهد، نقش خود را در راه آزادی وطن به خدمت گیرد و نقش خود را در صحنه مبارزه علیه اشتغالگران ایفا نماید» (شکری، ۲۰۲۱، ۲۳۷).

۱-۱- ضرورت و اهمیت پژوهش

می‌توان از مفهوم تعهد به عنوان یکی از محوری‌ترین ارکان سرمایه ادبی یاد کرد. این مفهوم از دیرباز در ادبیات کردی مطرح بوده و انعکاس آن را می‌توان در آثار ادبی برجای مانده از دوران گذشته مشاهده کرد. مثنوی «مم و زین» علاوه بر مسائل ادبی و سیاسی به لحاظ مسائل اجتماعی و اخلاقی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و در حوزه سرمایه ادبی حاوی عناصر و مولفه‌های قابل توجهی است. مطالعه و بررسی جلوه‌های تعهد ادبی و اندیشه‌های اجتماعی در آثار هنرمندان متعهدی همچو احمد خانی، از جانب پژوهشگران ادبی و اجتماعی کاری ارزنده و جالب توجه است.

۱-۲- فرضیه‌های پژوهش

فرضیه قابل اثبات ما در این جستار این است که خانی در حوزه شعر و آفرینش ادبی از جمله مقوله مورد بحث ما، یعنی تعهد و رسالت ادبی، دیدگاه مشخص و معینی دارد از این جهت:

- مثنوی «مم و زین» از آثاری است که از منظر «رسالت و تعهد» تاثیر بسیاری بر جامعه خویش نهاده است.
- تعهد خانی نسبت به امور سیاسی و دینی جامعه، دارای گرایش‌های وطن‌دوستانه و عرفانی است.
- احمد خانی با درک ضروریات زمانه خود، با سلاح قلم وارد عرصه دفاع از ارزش‌های مقدس ملی شده است.

۱-۳- پرسش‌های پژوهش

- با توجه به جایگاه و منزلت احمد خانی به عنوان یک شاعر متعهد در ادبیات کوردی، در این گفتار تلاش شده است که به سؤالات زیر پاسخ داده شود:
- مهمترین مسایلی که احمد خانی در مثنوی «مم و زین» نسبت به آن متعهد بوده است، چه بوده است؟
 - احمد خانی در تعهد ادبی خویش، چه گرایش‌هایی داشته است؟

۱-۴- روش پژوهش

این تحقیق گزارشی از یک پژوهش بنیادی، نظری و اسنادی است که با روش توصیفی-تحلیلی کوشیده است؛ مؤلفه‌ها، فرصت‌ها و چالش‌های تعهد ادبی را در مثنوی «مم و زین» بازشناسی نماید. گردآوری داده‌ها در این پژوهش از طریق فعالیت کتابخانه‌ای صورت گرفته است.

۱-۵- پیشینه پژوهش

در باب مثنوی «مم و زین» پژوهش‌های گوناگونی نگاشته شده است اما تاکنون پژوهش مستقلی در زمینه تعهد ادبی در این اثر صورت نگرفته است.

۲- مبانی نظری

۲-۱- تعهد ادبی

تعهد در مفهوم عرفی شامل وفاداری و پایبندی به آرمان‌های انسانی و اخلاقی است که از خرد انسان آگاه و مسئول محور منبث می‌گردد (آقابخشی، ۱۳۷۹، ۹۸). تعهد را اقدامی داوطلبانه دانسته‌اند، از این جهت که تعهد در مفهوم عرفی به انجام گرفتن کاری یا مقید کردن خود به انجام دادن آن است (مک لین، ۱۳۷۸، ۶۷۸) و اما تعهد ادبی^(۱) (Literary Commitment) عبارت است از مشغولیت ذهن ادیب یا هنرمند به امور مردم، جامعه یا حزب و اتخاذ موضع گیری‌هایی در برابر قضایای سیاسی و دینی (براده، ۲۰۰۱، ۳۲) بدین منظور که ادیب هنر خود را ابزاری برای خدمت به یک اندیشه انسانی معین و دیدگاه مشخص او نسبت به زندگی و تحمل مسئولیت‌های آن قرار دهد (مندور، ۱۲۴). در این شاخه از ادبیات، ادیب یا هنرمند به واسطه احساس تعهد در برابر مسائل انسانی و رسالتی که از این رهگذر حاصل می‌شود، قصد دارد اندیشه‌ای نوین تولید کند یا از باوری خاص دفاع نماید و یا آن را ترویج دهد (مکاریک، ۱۳۸۵، ۲۳). از این جهت است که «ادبیات هنر است و هنر واکنش روح بشر و گزارش عاطفه و تخیل اوست» (صبور، ۱۳۷۸، ۵۱) شایان عنایت است که مفهوم «ادبیات متعهد»^(۲) و «نویسنده متعهد»^(۳) برای نخستین بار توسط ژان پل سارتر^(۴) در ارتباط با همین رویکرد سنتی جامعه‌شناسی ادبیات و راستای تحکیم اندیشه‌های تعلیمی در آثار ادبی مطرح شد، ادامه داشته باشد.

۲-۲- سیر تعهد در ادبیات کردی

در ادبیات کردی مبحث تعهد یکی از مباحث بحث برانگیزی بوده که مجال را فراهم کرده تا منتقدین و نظریه پردازان نظر خود را در چارچوب مقاله

یا رساله مطرح کنند. تعهد در ادبیات کوردی در جریان‌های ادبی به شکل‌های گوناگون مانند: بیداری ملت کورد، توجه به شکوه از دست رفته، احساس ستم ناشی از استعمار و استبداد گسترش یافته است که در طول تاریخ تاثیرات فراوانی بر فضای اجتماع نهاده است. در تاریخ ادبیات کوردی نمونه‌هایی از شاعران آزاده و متعهد وجود دارد که از آن جمله می‌توان اشاره کرد که به واسطه ایستادگی بر سر پیمان و نیفتادن در چنبر وابستگی‌ها و خواهش‌های هیئت حاکمه غاصب، آوارگی‌ها کشیده، ناسپاسی‌ها دیده و رنج و مرارت و مشقت‌های فراوان چشیده‌اند.

اغلب شاعران و ادیبان کورد از راه سخن و قلم در راه حل مشکلات سیاسی و اجتماعی ملت مظلوم کورد نقش داشته‌اند، به خصوص در دوره معاصر که ادیبان نقش مهمی را در بیداری جامعه ایفا می‌کنند. نقش شاعر بنا به گفته توماس «سیاسی و اجتماعی اندیشیدن است، یعنی انسانی و دموکراتیک اندیشیدن و انحراف سیاست‌گریزی او برای تمدن و فرهنگ جامعه ویران‌گر است» (راوندی، ۱۳۷۴، ۴۲۸). از آنجایی که ملت کورد در زیر یوغ کشورهای استعمارگر و انقیاد سیاسی حکومت‌های مستبد داخلی بوده‌اند، ترویج و تعمیم اشعار وطنی، سیاسی و اجتماعی را از اصول اولیه خود برشمرده‌اند و در این راستا دریغی نکرده‌اند. احمد خانی نیز از جمله شاعرانی است که نقش سیاسی و اجتماعی مهمی در روزگار خود و پس از خو، ایفا کرده است و اشعار او تبلوری از جامعه و اوضاع روزگار وی بوده است.

در هر صورت ادبیات کوردی حاوی عناصر و مولفه‌های قابل توجهی در حوزه سرمایه ادبی می‌باشد که توجه به نقش و حضور این متون در زندگی روزمره می‌تواند در شکل دهی روابط اجتماعی نقش بسزایی داشته باشد تا نقطه-

های تاریخ زندگی جامعه را به قصد اصلاح مطرح کند و بدین منظور به بسیاری از سستی‌ها، بی عدالتی‌ها، نابسامانی‌ها، بی توجهی‌ها و ... بتازد و سلاحی کوبنده و موثر انتقاد را در دست دارد، گاه جامعه‌ی رنج کشیده و بحران زده را جرقه‌ای لازم است تا به جوشش و تلاطم همه‌گیر برسد و این رسالت را هنرمندان و اهل ادب برعهده دارند.

۲-۳- تعهدات ادبی در مثنوی «مم و زین»

یکی از چهره‌های برجسته در میان شاعران کرد که زیر شاخه ادبیات متعهد قرار می‌گیرد و به عنوان ادبیات انسانی مطرح می‌گردد «احمد خانی» است. خانی قلم و حیات خود را در خدمت به ارزش‌های انسانی قرار داده است. چنانچه تعهد ادبی این شاعر را می‌توان در مضامین اخلاقی و تعلیمی، اجتماعی، سیاسی، دینی و فرهنگی بررسی کرد:

۲-۳-۱- تعهد ادبی در مضامین تعلیمی و اخلاقی

یکی از مفاهیمی که اغلب در ارتباط با مطالعات تعلیمی و همسو با آن مطرح میشود، مساله تعهد شاعر و رسالت شعر است که خود به عنوان پاره‌ای از پیکر جامعه شناسی ادبیات به شمار می‌رود. «ژان پل سارتر» و هواداران مکاتبی چون کلاسیسم و رئالیسم اجتماعی ادبیات را متعهد و ابزار تعلیم و تبلیغ می‌دانند، از این رو مدعی‌اند که «رسالت ادبیات، روشنگری و آرمانگرایی است» (owen, 2006, 29) و آثاری که در این دسته جای می‌گیرند «تعلیمی» خوانده می‌شوند، زیرا هنرمند به واسطه احساس تعهد در برابر مسایل انسانی و رسالتی که از این رهگذر حاصل می‌شود، قصد دارد اندیشه‌ای نوین تولید کند یا از باروری خاص دفاع نماید یا آن را ترویج دهد. (مکاریک، ۱۳۸۵، ۲۰-۲۳). همچنانکه اخلاق مداری یکی از اصول اساسی جهان بینی تعلیمی خانی است؛

بهره گیری از اصول و آموزه های دینی و بستر فرهنگی مناسب، منجر به شکوفایی این عقاید در باورهای وی گردیده است.

یکی از مقوله های مهم مورد بحث در ارتباط با ادبیات تعلیمی، مسأله التزام و یا تعهد در ادبیات است. «دیدرو» اخلاق و تربیت را معیار تعهد در ادبیات می داند و بر این بار است؛ «هر آزاده مردی که قلم به دست می گیرد، باید همت بر آن گمارد که عفاف را محبوب و فسق را منفور سازد» (ناتل خانلری، ۱۳۴۵، ۶۲). چنانچه خانی اخلاق و تربیت را معیار تعهد هر دو شخصیت اصلی در مثنوی «مم و زین» می داند. وی «به عنوان شاعری متعهد و پای بند به اصول اسلامی مطرح است که قلمرو مفاهیم و مؤلفه های اخلاقی را در پیام های زیبا و ژرف به خوبی به کار گرفته و ارزش های اخلاقی را در قالب پند و اندرز بیان نموده است. تا آنجا که از ویژگی های مهم این اثر آن است که احمد خانی به مقتضای حال و مقام، از به کار گرفتن پند، اندرز و سخنان حکمت آمیز خودداری نورزیده و پرداختن به موضوعات و سخنان اخلاقی، در لابه لای اثر «مم و زین»، باعث شیرینی و مقبولیت آن، برای خوانندگان گردیده است. مهم ترین مضامین اخلاقی و تربیتی مورد توجه خانی عبارت است از: مبارزه با هوای نفس، پرهیز از دنیاپرستی، مهرورزی و ترک خصومت، شرم، شکیبایی، ادب، سخاوت، قناعت، ترک آزمندی، فروتنی و نوع دوستی که طرز تلقی او را از این عناصر که اساساً اخلاق فردی و اجتماعی را می سازند، نشان می دهد.» (شکری، ۲۰۲۰، ۲۷۹) از این رو، خانی رسالت خود را، منحصرآ در سرودن شعر نمی داند بلکه هدف و وظیفه ای برای خویش در نظر می گیرد و برای نیل به آن، زبان شعر را که رساترین، گویاترین و مؤثرترین زبان هاست اختیار می کند و هدف غایی او از سرودن مثنوی «مم و زین» این بوده است که اثر خود را در خدمت اجتماع و

آرمان‌های انسانی و اخلاقی قرار دهد. همانگونه که «کانت» شاعری را والاترین هنرها می‌پندارد و می‌گوید: «شعر، غذای روح و فکر آدمی و آموزنده است» (طهماسبی، ۱۳۸۰، ۴) بر این مبناست که «مثنوی مم و زین از جمله آثاری است که به واسطه استفاده از داستان جذاب، منبعی مناسب برای انتقال پیام‌های فرهنگی محسوب می‌شود. مثنوی «مم و زین» در دیگر ژانرهای ادبی همچون عاشقانه و احساسی در نهایت تاثیر تعلیمی بر مخاطب می‌گذارد. خانی ضمن اینکه ریشه در تعلقات جسمانی و زمینی دارد (عشق مجازی تاژدین و ستی) همواره درصدد تکامل جایگاه والای انسانی است و پیوسته قصد رهایی از تنگنای آب و گل این جهانی می‌کند و در جای جای داستانش مردم را با سخنان نافذ و پندها و اندرزهای حکیمانه و عالمانه و با رفتارهای انسان مدارانه زاهدانه خود برای نیل به مقصود که همانا انسان کامل خداپرست است، سوق می‌دهد و با این تفکر به داستانش رنگ تعلیمی و اخلاقی می‌زند و گویی به مانند پیری کامل است که می‌خواهد نه تنها مم، بلکه عموم را از موانع و سختی‌های مادی و جهل و ظلمات این جهانی گذر دهد. در هر صورت نظر به ماهیت فرهنگی موجود در بستر تفکری که معرف آن «مم و زین» است، مسأله اخلاق بیشتر با ماهیت اخلاق هنجاری و به ویژه اخلاق وظیفه گرا همراه است» (شکری، ۲۰۲۰، ۲۷۶-۲۷۷). با این وجود می‌توان گفت وجود خانی بسان یک شاعر «روشنی بخش است او با مشعل فکر خود، حقیقت جاودانی را نورانی می‌کند. او حقیقت را با درخشش عجیبی برای روح انسان منور می‌سازد و با پرتو افکار خود همه جا را نورآشانی می‌کند» (هوگو، ۱۹۵۰، ۸۴۳).

شایان عنایت است؛ احمد خانی یکی از اندیشمندانی است که نگاهش به ادبیات از دریچه تعهد و اخلاق است. «خانی بر اساس تفکر خردگرایانه خویش،

بسیاری از مفاهیم اخلاقی نظیر ناپایداری و گذرا بودن دنیا، لزوم عدل و داد در جامعه و دوری از ظلم و بیداد را بیان کرده است و همچنین هدف خانی از سرایش منظومه «مم و زین» نه تنها جاودان کردن حماسه و اسطوره کوردی، «مم و زین» بوده است، بلکه در لابه لای آن اشعار، با ذکر آموزه های حکمی و اخلاقی، سعی در تربیت نفوس نیز داشته است» (شکری ۲۰۲۰، ۲۹۴). احمد خانی به دلیل شخصیت والا و آراسته به سجایای اخلاقی خود، صحنه های عاشقانه را به طرق مختلف وصف می کند، اما هیچ گاه پرده دری نمی کند و سخن را به بی شرمی نمی آید، با حفظ عفت کلام سخن می راند؛ آنگاه که مم موقعی که در باغ به میقات زین می رود، با وجود اینکه از هر لحاظ در امن و امان و دور از چشم اغیار بوده اند، نهایت عفت و پاکدامنی را رعایت می کنند. تنها به مغزلاتی مختصر با او قناعت می کند و بدین گونه دامن خود را از هر رجسی پاک نگه می دارد تا همچنان قهرمانی والا و آرمانی برای توده های مردم باقی بماند.

هه رچه ند کو ره فع بوون ته که للوف لاکین ئه فشاند بوون ته صه پروف
 ئه و گه رچی هه بوون ژ هه ف بهی قی ئه ممانه دچوون قه وی نشی قی
 (م، ۲۰۰۸، ۱۶۴)

هر چند نبود هیچ تکلف کج راه نیافت در تصرف
 آنها که ز عشق پناه دارند مرزهای ادب نگاه دارند
 (م، ۲۰۱۲، ۱۸۸)

به باور خانی مهار نفس سرکش و کشتن غرائز آن، بزرگ ترین مجاهدتی است که "مم" باید به عمل آورد که اگر این مجاهده با اصول و شرایط لازم انجام پذیرد، سبب دگرگونی در هویت انسانی می شود و او وجودی معنوی و روحانی

می‌یابد. زیرا با این برداشت می‌توان گفت که اساس تربیت اخلاقی و پرورش روحی بر مبارزه با نفس و مهار غریزه های نفسانی نهاده شده است و برای رسیدن به سعادت و کمال انسانی، راهی جز این نیست. از همین رو، در روایت- های اسلامی از مبارزه با نفس با عنوان «جهاد اکبر» یاد شده و آثار عرفا از آموزه های گوناگون درباره شناخت نفس و مخالفت با آن سرشار است» (شکری، ۲۰۲۲، ۲۸۸).

احمد خانی در این منظومه مکر و نیرنگ بدکاران را به بدترین شکل ممکن به تصویر کشیده است: این مسئله می‌تواند از نوع تفکر حاکم بر جامعه آن روزگار و نگرش مردم به سخن‌چینان حکایت داشته باشد. دروغگویی های بکر بود تا امیر را وادار کند که از وصال زین و مم ممانعت کند تا سرانجام مم را به زندان بیندازد که در نهایت منجر به مرگ آنها شود.

نکته دیگری که شایان عنایت است، خانی در هیچ جای اثرش -چه در برون متن و چه در درون متن داستانش- از جاده ی عفاف و زبان پاک منحرف نشده است و در بارگاه بلند عشق، آثار خیانت و دورویی جایگاهی ندارد. او مهیج ترین صحنه‌های عاطفی را، با زبانی شیوا و واژه‌هایی پر از شرم و حیا، خلق کرده است. خانی عشق را بازیچه ندانسته و معتقد است که برای رسیدن به آن، تحمل سختی و مشقات و مبارزه با نفس و مسائل مهم و حاد زندگی لازم است. چنانچه عشق یکی از مهم‌ترین عواملی است که منشأ پیدایش تفسیر عرفانی از طرح داستان «مم و زین» گردیده است.

۲-۳-۲ احساس تعهد در مضامین فرهنگی

«ماتیو آرنولد» به رسالت مهم نقد و ادبیات برای نجات جامعه از ناکامی ها اعتقاد دارد و بیزاری خود را از فردگرایی شدید افراد جامعه که شعار «هرکس،

برای خویش» را سر می دهند، ابراز می دارد (جورکش، ۱۳۸۱، ۱۴۸). همانگونه که احمدخانی خواسته‌های خود را از حالت فرد گرایی، فدای هدفی بزرگ‌تر می‌کند تا جامعه و افراد آن و بالندگی و کمال دست یابند. برای خانی، رفع دغدغه‌های اجتماعی و هویت فرهنگی پیش از حل مسائل شخصی در اولویت قرار می‌گیرد از این رو، اقدام به احیای فرهنگ و تمدن می‌کند:

من دی عه‌له‌ما که لامی مه‌وزوون	عالی بکرال بامی گه‌ردوون
بینا‌قه رح مه‌لی جزیری	پی‌حه‌ی بکرا‌عه‌لی‌حه‌ریری
که‌یفه‌ک وه بداهه‌قیه‌ی‌طه‌یران	حه‌تتا بئه‌به‌د بمایی‌حه‌یران

(م، ۲۰۰۸، ۱۶۴)

من خود علم کلام موزون	بر کوه برم به بام گردون
ملای جزیری گشت گمنام	تا زنده کنم حریری انجام
ذوفی بدمم فقیه طیران	حتا به ابد بمانی حیران

(م، ۲۰۱۲، ۳۱-۳۲)

«لئو تولستوی» به هنر ملی اشاره می‌کند که این نوع ادبیات و هنر فقط آن گاه به وجود می‌آید که انسانی از زمره توده مردم ضرورت انتقال احساس نیرومندی را که خود تجربه کرده است دریابد و آن را در جهت روشنگری دیگر افراد جامعه بیان کند (تولستوی، ۱۳۷۶، ۱۱۹). با مرور بر ساختار نوشتاری «مم و زین» می‌توان بر این ویژگی او مهر تأیید زد که به عنوان یک سند هویت قومی نیز دارای اهمیت است. خانی منشأ داستان «مم و زین» را از بیت کردی «ممی‌آلان» که از قدمت بسیاری برخوردار است برگرفته است. در قرن هفدهم، احمد خانی، با الهام و استفاده از موضوع حماسه عامیانه مم آلان، «مم و زین»، این حماسه عالمانه را آفرید که شاهکار مسلم ادبیات کردی است (شالیان، ۱۳۸۷،

۶۴۳-۶۴۴). شاعر مستقیماً آن را از ادبیات عامیانه که سینه به سینه نقل زبانها بوده، اخذ کرده و سپس به تصریح خود و به پیروی از تمایلات درونی و اهدافی که مدنظر داشته هر جا که لازم دانسته به پیراستن آن از زاوید مختلف دست زده است. از این جهت که:

من دی عهله ما که لامی مه وزوون عالی بکرا ل بامی گه ردوون
ئینایه نیظام و ئینتظامی کیشایه جه فا ژ بو وی عامی
دا خهلق نه بیژتن کو ئه کراد بی مه عریفه تن بی ئهسل و بونیاد

(م، ۲۰۰۸، ۴۶)

خانی زکمال بی کمالی میدان کمال دید خالی
آورد به نظم و انتظامش تا هدیه کند به خاص و عامش
تا خلق نگویند که اکراد بی معرفتند، بی اصل و بنیاد

(م، ۲۰۱۲، ۳۱)

نوروز یکی از مؤلفه‌های شاخص فرهنگ و هویت کوردستانی است که نقش مهمی در حفظ هویت و همبستگی کوردها داشته است. فرهنگ نوروزی ایدئولوژیی است که هر مجموعه‌ای از روابط اجتماعی مستلزم معانی ساختاری است که زیر بنای آن را شکل می‌دهد و موجب بقا و ماندگاری آن می‌شود. نوروز می‌تواند خود را با شرایط جهانی شدن وفق دهد، شامل ویژگی‌ها و عناصری است که توانسته تا به امروز پایدار بماند و از خطرهای موجود در مسیر پیچ و خم تاریخ حفظ بماند. نوروز که مروج ارزش‌های عام، انسانی و تعمیم پذیر است می‌تواند با تکیه بر این ارزش‌ها به شناساندن هرچه بهتر و بیشتر خود به جهانیان پردازد و مانع آسیب دیدن فرهنگ کوردی در مواجهه با جهانی شدن (Globalization) شود. بررسی نوروز و ظرفیت درونی آن در مثنوی «مم و

زین» نشان می‌دهد که این فرهنگ از ظرفیت بالایی برای تداوم در عصر جهانی شدن برخوردار است که همچنان پابرجا مانده و ارزش‌های نهفته در آن از نسلی به نسل دیگر منتقل شده است و ابراز آن هدف دیگری را به دنبال داشته است که مردمانی را هم از جنبه فرهنگی و هم به لحاظ جغرافیایی از دیگر ملت‌های ترک و فارس و عرب متمایز کند؛ هویتی که به ابزاری برای تحقق مبارزات سیاسی کورد بدل گشته است که می‌تواند با غلبه بر چالش‌های جهانی شدن، با استفاده از فرصت‌ها، ارزش‌های خود را جهانی کند و پایدار بماند. از این جهت که نوروز به عنوان نماد فرهنگ کردی در مثنوی «مم و زین» از قابلیت‌های بالایی برای حفظ خود در عصر جهانی شدن برخوردار است. بنابراین می‌تواند بر تهدیدها غلبه کند و پابرجا باقی بماند. مهم‌ترین شاخصه جهانی شدن گسترش ارتباطات و همبستگی بشر بین جوامع و گرایش به شکل دادن فرهنگی همگون با شاخصه‌های عام و فراگیر و مورد قبول جوامع مختلف است. لذا ارزش‌هایی که مورد قبول و پذیرش جوامع مختلف قرار گیرد در عصر جهانی شدن امکان رشد می‌یابند. تا آنجایی که فرهنگ کردی نیز در فرایند جهانی شدن همواره با تهدیدهایی روبروست اما خوشبختانه ظرفیت‌هایی دارد که می‌تواند با اتکا به آنها پویا باقی بماند. از جمله این ظرفیت‌ها برخورداری از آیین‌ها، سنت‌ها، رسوم، اسطوره‌ها، نمادها و سمبل‌های متعدد و متنوع است که بیان آنها باعث شده است که به عنوان عنصر دیگری خانی و اثر سترگ او را به قله ادب پایداری بنشانند. (شکری، ۲۰۲۰، ۴۹۸-۵۰۴).

احمد خانی رسم و آئین نوروزی را با ابهت و اهمیت والا در مثنوی «مم و زین» بیان نموده است. از آنجایی که آغاز سال کوردی با رویدادی مرتبط است که برای ملت کورد، ارزش نمادین دارد و به عنوان برگ زرینی در فرهنگ ملت

کورد ثبت و ضبط شده است، از این رو، خانی داستان خود را با چنین روز فرخنده آغاز می‌کند. وی نوع رفتارها، بینش‌ها، سنت‌های قومی، همه و همه که بیانگر تمدن و فرهنگ اصیل و بنیادین این ملت است، با زیباترین شیوه جهت پاسداشت این فرهنگ، صحنه روز نوروز را در معرض دید قرار می‌دهد:

خه‌للاقی جیهان ژ فه‌یضی فیطرهت هه‌یئاتی فه‌له‌ک ب وه‌جهی قودرهت
ئه‌ف چنده موعظه‌م و موده‌ووهر ئه‌ف رهنکه موصه‌ننه‌ع و موکه‌پرهر
حیکمهت ئه‌وه ئه‌ف هه‌می ل کارن هنده‌ک دپه‌یا و هن سوارن
هن کاتین ئه‌و هنه‌ک د ئوس‌تاد هن مو‌طربن ئه‌و هنه‌ک د چه‌للاد
هن روژ‌په‌رست و هن شه‌به‌ئه‌فروز هن غوصصه ره‌قین و هن غه‌م ئه‌ندوز
(م، ۲۰۰۸، ۶۷)

آمد چو ز راه عید نوروز بوسید رخ زمین پیروز
هر آنچه معظم و مدور هر آنچه مصنع و مکرر
آهسته یکی دگر سریع است یک دسته معین دگر منیع است
یک دسته مدیر دگر مدبر یک مقبل و دیگری مقدر
یک کاتب و دیگریست استاد یک مطرب و دیگریست جلاد
یک روزپرست، دگر شب افروز یک شادی پرست، دگر غم اندوز

(م، ۲۰۱۲، ۴۸)

یکی از محور اصلی فکر و اندیشه خانی در حفظ و نگهداشت هویت فرهنگی بوده است. مثنوی مم و زین با روایت ادبیات شفاهی بخش زیادی از عناصر هویت کوردی را به زمان حال انتقال داده است. احمد خانی، اندیشمندی است که دغدغه از میان رفتن فرهنگ ملت کورد را داشته است از اینرو، از مهم ترین عواملی که محرک و انگیزه خانی را برای تلاش در راه نجات گذشته و

اندیشه فرهنگ ملت کورد را تشکیل می دهد، حفظ هویت فرهنگی است. مؤلف «مم و زین» به عنوان یک پژوهشگر ژرف نگر شاهکاری ماندگار از زبان و فرهنگ پدید آورد که تأثیر بیانش در افکار و اذهان نسل‌ها، مایه یگانگی اجتماعی و اعتلای فرهنگی در سده های متمادی گردید که شاعران بسیاری همچون جگرخوین، حاجی قادر کویی و دیگر شاعران تحت تأثیر افکار و اندیشه خانی قرار می گیرند (شکری، ۲۰۲۰، ۵۰۳).

۲-۳-۳- احساس تعهد در مضامین اجتماعی

در جای جای مثنوی «مم و زین» هرزگاهی، عاطفه‌ی اجتماعی غالب است، دردها و آلام شاعر، درد مردم جامعه است و آمال و آلام مردم در شعرش منعکس است. زیرا «شاعر فردی است از اجتماع، روح او نیز در برابر بسیاری از مسایل با تمام جامعه اشتراک موضع دارد» (حاکمی، ۱۳۸۶، ۱۵). افکار و احوال خانی نیز نتیجه سلسله‌ای از تأثیرات گوناگون زمانی و مکانی، اوضاع اجتماعی و سیاسی و اقتصادی، دین و مذهب، فلسفه و عرفان و دانش و بینش شاعر است که در پرورش و ذوق و قریحه و کیفیت اندیشه و نظر او تأثیر دارد.

شعر خانی در به تصویر کشیدن اخلاقیات انسانی در آینه‌ی روابط گوناگون اجتماعی نیز متعهد است. «وی از جمله شاعرانی است مردم دوست و سرشار از همدردی، نسبت به انسان‌هایی که به نحوی از بی‌عدالتی‌های جامعه رنج برده‌اند. وی توجه سران حکومتی، دولتمردان و ثروتمندان به مادیات و طمع در مال اندوزی را یکی از لغزش‌ها و تهدیدات از منظر وجدانی بیدار برمی‌شمارد که کینه‌ای نا آگاهانه نسبت به زندگی و دیدگاه‌های حقیر زراندوزان است. او پیوسته خشمی تسکین ناپذیر نسبت به زورگویان زپرست دارد و فساد حکام را با شعرش به نقد می‌کشد:

خاصه که به این زمان و دوران معشوق و حبیب گشته همیان
(م، ۲۰۰۸، ۴۷)

یعنی ز طمع فلوس و دینار هر يك شده ما را همچو دلدار
(م، ۲۰۱۲، ۳۲)

وجه دیگر بعد اجتماعی و انتقادی اشعار خانی، انتقاد وی از ناآگاهی، غفلت و سطحی نگری افراد جامعه است. بحران بی هویتی بیماری جان کاهی است که اکثریت مردم بدان مبتلا می‌شوند. خانی از شاعران متعهدی بود که با رسیدن به آگاهی و داشتن تعهد ادبی همواره در تلاش بوده است تا مردم را از جهل و ناآگاهی رهایی بخشد. «آرمان و آرزوهای خانی با تصویر سازی ژرفی که ساخته ذهن اوست در اعتراض به وضعیت موجود جامعه پیرامون شاعر و ترسیم دنیایی آرمانی ظهور می‌یابد. زیرا به باور وی افراد نژاد اصیلی هستند که صاحب معرفت اساسی و بنیادین هستند که خالی بودن میدان علم و عدم اشتغال به آموختن و کسادی بازار معرفت، وی را وادار به نوشتن کرده است. البته با این وجود جامعه‌ای که خانی در آن زندگی می‌کند در اثر رذایل اخلاقی و بدل شدن ارزش‌ها به ضد ارزش و رواج یافتن ضد ارزش‌ها، بی روح و ملال آور شده است. لذا شاعر این گونه از همه دلمردگی و بی طرواتی در رنج است و بر این باور است که:

گهر عیلمی ته‌مام بدی ب پوله‌ک بفروشی تو حکمه‌تی ب صوله‌ک
(م، ۲۰۰۸، ۴۷)

یک پول سیاه نیرزد اینجا علم و ادب و کمال و آرا
(م، ۲۰۱۲، ۳۲)

البته دیدگاهی که خانی برای غمخواری محرومان جامعه مطرح می‌سازد، دیدگاهی است که از یک عینیت ناب سرچشمه می‌گیرد. وی درد آشنای زمانه خویش بود و قلمش را در این طریق و جانش را در این مسیر فرسود. در حقیقت از بین رفتن ارزش‌های اخلاقی و انسانی یکی از مبانی فکری این شاعر بوده است. احمد خانی شاعری ارزش‌گرا و آرمان‌جوست و در بخش‌های مختلفی از داستانش به این امور می‌پردازد.

درخور توجه است که ذکر شود احمد خانی از میان شاعران به مقام شاعر ملی نایل می‌شود. وی از شاعرانی است که درد جامعه و ملت مظلوم خویش را درک کرده و همواره با شعرش مرهمی بر رنج‌های ناشی از ظلم می‌نهد. هرگز شاعر متعهد « شعر سرایی را برای تفنن و سرگرمی نمی‌خواهد، او متعهد است به ندای وجدان عصر خود. او گفتار را با کردار همراه کرده و با تدلیس و تزویر و نیرنگ به نبرد می‌پردازد. در شعر شاعر متعهد، اندیشه موج می‌زند و از تصورات و خیالات واهی بیزار است. وی برای آگاهی انسان‌ها تلاش می‌کند و می‌کوشد تا انسان‌ها را از ورطه جهل و نادانی‌های رهایی بخشد، تا وظیفه‌ای که بر عهده دارد، ادا نماید» (علوی مقدم، ۱۳۸۳، ۱۰) و شاعر متعهدی است که پیوسته به ملت کورد می‌اندیشد، فساد و ظلم را می‌بیند، در مقابل رنج ملت مظلوم کورد سکوت نمی‌کند و زبان اعتراض می‌گشاید و با منش استعمارگرایانه عجم و روم به مبارزه برمی‌خیزد و در آثارش به آن اشاره کرد:

ثقف قوازومی روم و به‌حری تاجیک هندی کوبکه‌ن خروج و ته‌حریک
کرمانج دین ب خون موله‌ططه خ وان ژیک ژه دکن میثالی به‌رزه‌خ
(م، ۲۰۰۸، ۴۴)

این قلزم روم و بحر تاجیک از بس که کنند خروج و تحریک
کرمانج شود به خون شناور چون سرخ گلان باغ پر پر
(م، ۲۰۱۲، ۲۹)

احمدخانی، عدالت را رکن اساسی و برترین معیار در عرصه سیاست و حکومت قلمداد می‌کند و مبنای همه‌ی حرکت‌های صحیح می‌داند و اساسی‌ترین رمز سلامت و بقای یک نظام به اجرای عدالت در آن جامعه می‌داند، و از این رو، در روایت «مم و زین»، زین برادرش را برای تلاش جهت استقرار عدل و عدالت چنین توصیه می‌کند:

هر روزه روا نما عدالت از جامعه طرد کن جهالت
تو دادگری به دل عیان کن مظلوم رها ز ظالمان کن

(م، ۲۰۱۲، ۲۸۵)

از این رو، خانی عدالت را از با ارزش‌ترین معیارهای زندگی اجتماعی به حساب می‌آورد.

۲-۳-۴ احساس تعهد در مضامین دینی

در مثنوی «مم و زین» احساسات دینی غالب است و کمال مطلوب و عشق به حقیقت مورد توجه است. البته احمد خانی «تحت تأثیر آیات قرآنی، احادیث و آموزه‌های دینی قرار دارد و تأثیر فرهنگ اسلامی در محتوای این شاعر نمودی بارز دارد. آن چه بر نگرش خانی غالب است ترک دنیا برای رستگاری است که باید دنیا و آخرت را با هم ترک کرد تا به وصال حق نایل گشت و اگر زهد بر مثنوی خانی غلبه دارد بخاطر این است که شعر او به صورت واقعی روح و اراده اوست که به زهد مایل است» (شکری، ۲۰۲۲، ۲۹۲). زیرا «شاعر متعهد گوینده‌ای است که همیشه در برابر خدا و خلق او، احساس مسوولیت می‌کند» (رزمجو، ۱۳۸۲، ۳۴) و از آنجایی که «غایت هنر، نیل به زیبایی و لذتی که از ادراک آن حاصل می‌شود، نیست. به وسیله‌ی هنر، می‌توان عواطفی را به دیگران القا کرد، خوبی و بدی عواطف حس مذهبی و وجدان خیر و شر است که در

هر زمان همه مردمان در آن اتفاق دارند. پس به وسیله هنر می‌توان خصال عالی و اخلاقی را که امروز به ندرت دیده می‌شود، در همه افراد جامعه ایجاد کرد. آنگاه هنر مایه ترقی بشر خواهد بود... زیرا، هنر جهان پسند همواره ملاک ثابت و معتبر، معرفت دینی و اخلاقی است» (تولستوی، ۱۳۵۶، ۱۸ و ۲۰۳). از این رو، احمد خانی یکی از پیشگامان هنر متعهد است که در آینه داستانی رسالت و وظیفه هنر خود را در ترویج تعلیمات دینی، اخلاقی، سیاسی و فرهنگی در پیش گرفت که در این راستا سعی می‌شود به جلوه‌هایی از تعالیم دینی در خلال داستان پرداخته شود:

خانی یکی از رسالت‌های شاعری خویش را حمد و ثناگویی خداوند متعال می‌داند. وی شاعر متعهدی است که به مداحان سخت می‌تازد و مدح و ستایش را فقط در خدمت شرع می‌داند و بس. وی ستایش و نعت را وظیفه و رسالت شاعری خویش می‌داند، در آغاز و خلال اشعار ستایش آمیزش که گاه فرم کامل یک تحمیدیه یا مناجات را به خود می‌گیرد، با بیانی دل‌انگیز راز و نیازی لطیف با خداوند دارد. به مفاهیم عمیق خداشناسی وارد می‌شود و صفات جمال و جلال الهی را مورد توجه قرار می‌دهد. (نک، خانی، ۲۰۱۲، ۱۰-۱۷).

آزادی و آرامش قلبی و دستیابی به حقیقت منتهای آرزوی احمد خانی است. وی یاد خدا را تنها عامل آرامش قلوب بیان کرده است:

م‌حبوبی قولوبی (من له القلب) قهلبان تو دکی ب بال خوڤه جهلب
(م، ۲۰۰۸، ۲۵)

محبوب قلوب (من له القلب) قلبها تو کنی به خویشن جلب
(م، ۲۰۱۲، ۱۵)

خانی مبلغ نوعی زهد ملایم و عدم دلبستگی به دنیا است. در روایت "مم و زین" بی‌اعتنایی به دنیا کمالی است که مم به آن آراسته شده است. وی در این راه عارفی است که از دنیا روی برتافته است.

دونیا لی من گهر چ بوویه زیندان ئیرو هه تنی ئهزم موسلمان
دونیا کو بهشتا کافرانه مهئوایی بهلایئ موئمانه
(م، ۲۰۰۸، ۱۸۲)

دنیا شده بهر من چو زندان امروز به تنها منم موسلمان
دنیا چو بهشت کافران است مأوای بلای مؤمنان است...
(م، ۲۰۱۲، ۲۲۰)

همانطور که قرآن کریم یاد خدا را تنها عامل آرامش قلوب بیان کرده است: «الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ»؛ همان کسانی که ایمان آورده‌اند و دل‌هایشان به یاد خدا آرام می‌گیرد آگاه باش که با یاد خدا دل‌ها آرامش می‌یابد (رعد/۲۸)».

احمد خانی از آمال و آلام زنده و همیشگی انسان سخن می‌گوید و به جای مسایل ادبی به مسایل ابدی هم می‌پردازد. مم در روایت «مم و زین» به عنوان شخصیت تراشیده خانی، تصویری است از عواطف درونی و شخصی او و مربوط است به ذات فردیش که جنبه فردی و ریشه در عواطف درونی و تصورات شخصی وی دارد. چنانچه احمد خانی مم را از عالم واقع به جانب آرمان شهر و ناکجا آباد روح می‌برد و هدف آن معطوف به ان جهان است، بدین منظور که سرانجام "مم" با تجربه عشق زمینی در راه عشق معنوی در عالم بالا به پرواز درآمد و با جستجوی آشیانه‌ی آرامش جاودانه شد.

شه‌هباز ژ قه‌یدی مه‌رکه‌زا فرش پرواز کر و گه‌هیشته ذیل عه‌رش
(م، ۲۰۰۸، ۲۲۱)

شه‌هباز ز قید مرکز فرش پرواز بکرد و رفت تا عرش
(م، ۲۰۱۲، ۲۸۱)

متفکران جامعه و به طور ویژه ادیب یا شاعر هنگامی خود حقیقی خویش را شناخته و از قابلیت‌های وجودی خویش آگاهی حاصل می‌کنند، همواره در بیانات و آثار هنری خویش مخاطبان خود را به شناخت و کسب معرفت از خویشتن خویش دعوت می‌کنند که احمد خانی هم پایبند به این تعهد است. یکی از مهم‌ترین افکار خانی در مثنوی «مم و زین» بر مبنای فلسفه‌ی «خودی» است. چنانچه «شرح عشق مم به خود شناسی و لقای او به پرودگار، مهمترین مضامین زاهدانه احمد خانی به حساب می‌آید که راهی به سوی آرامش درون است. از نگاه خانی حقیقت آشکار است و شهود آن محتاج صفای باطن است. منظومه «مم و زین» که دربردارنده داستان عاشقانه است با جشن نوروز آغاز می‌شود و در نهایت به تکامل شخصیت و خودشناسی و خداشناسی هر دو شخصیت «مم» و «زین» منجر می‌شود. گویی «مم» در سیر تکاملی خود از عشق مجازی به عشق معنوی و روحانی نائل می‌آید و از ظلمات عیش و التذاذ این جهانی گذر می‌کند و به آب حیات معرفت الهی دست می‌یابد. به طوری که زین که معشوقه مم بود، "مم" را به سوی شناخت خویشتن خود و خداوندش رهنمون می‌کند. احمد خانی رهایی از این جهان فانی و رسیدن به آوازه و سعادت ابدی را فقط روی آوردن به حضرت احدیت می‌داند که یکی از اهداف اصلی احمد خانی هدایت و سوق دادن قهرمانان داستانش به سیر تکامل انسانی و خداشناسی و در نهایت وصال حق تعالی است» (شکری، ۲۰۲۲، ۲۷۸).

از نگاه خانگی ریاضت یکی از لازمه‌های رسیدن به تکامل است. ریاضت در اصطلاح خانگی به تمرین و آماده ساختن روح برای اشراق نور معرفت اطلاق می‌گردد. بر اثر ریاضت است که مم عارف همه صفات انسانی را از خود می‌سترد و خویشتن را از تمام ویژگی‌های بشری مجرد می‌سازد. تا اینکه خداوند صفات الهی را به او عطا می‌فرماید و به او وجودی حقانی می‌بخشد. تا آن اندازه که وجود «مم» تغییراتی بنیادی بیابد و طی آن در این مدت زمان به خود بیاید و در نهایت به بلوغ و پختگی برسد.

**ئه و جیه ل وی بوویه چاهن نه خشه ب ئه و مه ه گه پریا هیلالی یه کشه ب
ثایینه یی دل وه ب موصه یقه ل صوره ت وه ب مه عنتیخ موبه ده ل
(م، ۲۰۱۲، ۱۸۲ و ۱۸۴)**

**چاه او بشد چو چاه نخشب آن ماه بشد هلال یک شب
آینه روح شد مجلا نفس و دل و جان به هم مصفا
(م، ۲۰۱۲، ۲۱۸ و ۲۲۳)**

البته «هر آزاده مردی که قلم به دست می‌گیرد باید همت بر آن گمارد که عفاف را محبوب و فسق را منفور سازد» (خانلری، ۱۳۴۵، ۳۸) و آنچه که مثنوی «مم و زین» را در دیدگاه‌ها می‌نمایاند و او را نسبت به دیگر داستان‌سرایان کورد برتری می‌نهد، یکی جهان بینی پایدار، اعتلای روحی و منش، مشی سیاسی، اجتماعی و شخصی او بر ضد بیداد صعب زمانه است و یکی هم صبغه صرف اجتماعی و مردمی بودن شعر اوست که در جای جای آن بر عناصر والا و مردم پسندی چون آزادی، مساوات اجتماعی، وطن دوستی و ناسیونالیسم کوردی تکیه کرده و چنان این عناصر را با شعر خویش ممزوج و معجون نموده است و با

سرودن این سروده توانست به مثابه‌ی انعکاسی از واقعیات جامعه در حل مسائل و حتی بحرانهای اجتماعی بهره برد که بنا به گفته خود شاعر:

شهرحا غه می دل بکم فه‌سانه زینی و مه می بکم به‌هانه
(م، ۲۰۰۸، ۵۲)

شرح غم دل کنم فسانه زین و مم خود کنم بهانه
(م، ۲۰۱۲، ۴۲)

البته بنیان جهان بینی خانی بر عشق استوار گردیده است، عشقی که از عالم بالا نشأت می‌گیرد و با حضور در این جهان به عشق حسی، عشقی برآمده از احساس زیبایی تغییر می‌یابد و به عشق حقیقی منجر می‌شود. در جهان بینی وی پیوند ناگسستنی ای میان عاشق و معشوق حقیقی وجود دارد که در نهایت، منجر به نیک فرجامی خواهد شد و از نظرگاه خانی، کسی نیست که عشق بر او تأثیر نکرده باشد و همه آدمی به نوعی و به اندازه‌ای از آن بهره مند است (شکری، ۲۰۲۰، ۴۹۲):

که‌س نینه ژعیشقی بی ئه‌ثر بت مومکین کو ژ ذه‌وقی بی خه‌بر بت
هرکه‌س ب قیاسی هیممه‌تا خوه دی صه‌رف بکته ئیراده‌تا خوه
(م، ۲۰۰۸، ۲۴۳)

آنکس که ز عشق بی‌اثر بود بی ذوق ز شادی بیخبر بود
هرکس به قیاس همت خویش خود صرف کند ارادت خویش
(م، ۲۰۱۲، ۴۲)

مثنوی «مم و زین» به دلیل جدایی عاشق و معشوق و حاکمیت روح دردمندی، قابلیت‌های فراوانی را هم در تأویل پذیری متن و هم در اشارات مستقیم عرفانی داراست و در لابه لای زیرین و رویین داستان «مم و زین»

اشارات و قضاوت‌های عارفانه‌ی زیادی موج می‌زند. در واقع می‌توان گفت که عشق از موضوع‌های اساسی عرفان اسلامی و رکن اساسی حیطه فکری احمد خانی است که بیشترین کاربرد را در شعر و اندیشه او داشته است به طوری که در کل منظومه «مم و زین» هیچ اصطلاح دیگری نمی‌توان یافت که هم‌وزن آن باشد. مضمون و درونمایه اصلی مثنوی «مم و زین» با عشق ارتباط دارد. خانی در عشق هدف اخلاقی را دنبال می‌کند، عشقی پاک در مراحل مختلف، عشقی که از مرحله حسی آغاز می‌شود و به مرتبه عرفانی می‌رسد اما در هیچ یک از مراتب مساوی هوس و نفس پرستی نیست (شکری، ۲۰۲۰، ۴۸۸). احمدخانی در اثر خویش، بین مم و معشوقش پیوند روحی برقرار می‌کند، از این جهت که مم در سلوک روحانی خویش به مرحله پختگی برسد و در نهایت به کمال و معرفت نائل گردد و این بزرگترین خاصیت عشق روحانی است که با او زاده شده و با آن به کمال می‌رسد و پس از مرگ هم به برکت آن به جاودانگی دست می‌یابد (شکری، ۲۰۱۸، ۲۶۶):

روحي د مه دي بكن ويصالي عه قدا وهكو داوه تي مه لهك بن
(م، ۲۰۰۸، ۲۰۰۹)
با حضرت عشق وصال داريم گر جسم به گور مي سپاريم
(م، ۲۰۱۲، ۲۶۲)

در خور توجه است که کارکرد روان درمانی عارفانه در مثنوی «مم و زین» حضوری ملموس دارد تا بدین وسیله رنج‌های درون آدمی تسکین یابد. از این رو، هدف اصلی خانی، خودشناسی و شکوفایی انسانی و الهی افراد است و خانی در این اثرش، هدفی مهم به واسطه شخصیت‌های اصلی داستانش (مم) در ایجاد این خودشکوفایی نقش برجسته ای داشته است. هدف خانی پرورش انسانی

است که در طی حیات خویش، سیر تکاملی رشد روحی، روانی و عاطفی را به سلامت طی کند و بتواند به مراتب و درجات کمال دست یابد. «مم» در نقش یک منجی و فدایی ظاهر می‌شود و سفری طولانی را آغاز می‌کند و یک سلسله ریاضت، رنج و شکنجه را تحمل می‌کند تا از مرحله خامی و بی‌خبری به مرحله بلوغ و کمال دست یابد. این سفر درونی «مم» به دگرگونی و استحاله او می‌انجامد و او را به مقام والای قهرمانی می‌رساند و برایش صفات ارزشمند اخلاقی به ارمغان می‌آورد تا اینکه به تعبیری خداگونه یا ربوبی برسد و همچنان قهرمانی والا و آرمانی برای ملت خود باقی بماند و از این جهت است که جنبه مسئله-مداری از طریق این واقعیت نشان داده می‌شود. (شکری، ۲۰۲۰، ۴۹۳) در مثنوی مم و زین عشق مجازی چون پلی "مم" را چنان به عشق حقیقی و عرفانی می‌رساند که تمام تعینات مادی را جلوه‌ای از حق می‌داند، به گونه‌ای که وی به هر جا می‌نگریست، روی عشق را می‌دید تا عاقبت، عشق حقیقی در وی به کمال می‌رسد و به طور کامل دل از تعلقات مادی می‌کند.

نالوده نه‌بون ب خاک و خاشاک دئه‌ف بوئه سه‌را مه‌ه‌بیه‌تا پاک
له‌ب ته‌شنه و بهر ژه‌ه‌ف نه‌خواری چه‌سره‌ت زه‌ده چونه پیشی باری
خوه‌ش عه‌یش کرن ب عیشقی وه‌للاه خوه‌ش پی‌کفه مرن ته‌باره‌که‌للاه

(م، ۲۰۰۸، ۲۳۲)

آلوده نشد به خاک و خاشاک هر کس که گرفت محبت پاک
لب تشنه و ناخورده ز هم بر رفتند چنین به پیش داور
عیش خوشی بود به عشق والله مرگ خوشی بود تبارک الله

(م، ۲۰۱۲، ۲۹۵)

با این اوصاف می‌توان گفت که این همه وفا و مهرورزی و ایثار و سوز و گداز عشق، که در مثنوی «مم و زین» موج می‌زند همه ساخته و پرداخته ذهن فعال احمد خانی است و بر این اعتقاد بوده که انسان‌ها باید در راه عشق و اشراق قدم بردارند. آن‌ها باید از رمز و رازهای عشق، مهر و محبت و جذبه هستی بهره‌مند شوند. او از این طریق می‌خواهد همه را به عشق عرفانی دعوت کند تا زیبایی‌های جهان را تجربه کنند.» (شکری، ۲۰۲۲، ۲۷۷) از این طریق احمد خانی سیر و سلوک معنوی خود را از مقام زهد به معرفت عابدانه و از معرفت عابدانه به عرفان عاشقانه‌ای به وصف می‌کشاند. (شکری، ۲۰۲۲، ۲۹۱).

۲-۳-۵- تعهد ادبی در مضامین سیاسی

سرزمین و محیط جغرافیایی یکی از مؤلفه‌های هویت ملی است که به عنوان بستری برای شکل‌گیری سایر مؤلفه‌های هویت ملی عمل می‌کند و سرانجام حس همگرایی ملی را در میان افراد ایجاد می‌کند. وطن دوستی و حفظ و پاسداری از آن می‌تواند در شکل‌گیری و صیانت از هویت افراد یک جامعه کمکی شایان کند. «احمد شاعر متعهدی است که در روشنگری و بیداری ملت کورد بسیار نقش داشته است و نخستین شاعری است که منظومه‌ای عاشقانه را به خدمت مفاهیم اعتراضی و سیاسی درآورده است» (شکری، ۲۰۲۰، ۱۴).

تعهد به جای اینکه ماهیت سیاسی داشته باشد، از نظر نویسنده به این معناست که کسی کاملاً به مشکلات ذاتی زمان خودش وقوف یابد و به اهمیت فوق‌العاده‌ی آن‌ها عمیقاً متعقد باشد و بخواهد آنها را از درون حل کند» (رب‌گری، ۱۳۷۷، ۶۰). همانگونه که خانی در دیباچه، بدون هیچ پاداش و تشویق‌های دنیوی به فکر چاره‌اندیشی و درصدد روشنگری و تبیین چالش‌ها و معضلات که پیش روی ملت مظلوم کرد است، پرداخته است. زیرا «شاعر و

ادیب سیاسی بر مبنای تعهد و براساس درک رسالت و مسؤولیت به تولید ادبی می پردازند و هیچ نظری به پاداش و تشویق‌های دنیوی ندارند» (آینه‌وند، ۱۳۷۰، ۳۴). اتحاد ملت کورد، از توصیه‌های مهمی است که احمد خانی در مثنوی خویش بدان اشاره می کند و در سر می‌پروراند و برای رسیدن به این امر مهم، مردم را به صلح و زندگی مسالمت آمیز دعوت می‌کند، از این رو چنین سفارش می‌کند:

گەر دئ هه‌بووا حه ئیتی‌جاده‌ک	ژی‌کرا بکرا مه ئینقیاده‌ک
روم و عه‌ره‌ب و عه‌جه‌م ته‌مامی	هه‌میان ژ مه‌را دکر غولامی
ته‌کمیل دکر مه دین و ده‌وله‌ت	ته‌حصیل دکر مه عیلم و حکمه‌ت
ته‌مییز دبوون ژ هه‌ف مه‌قالات	مومتاز دبوون خودان که‌مالات

(م، ۲۰۰۸، ۴۵)

گر بود ما را خود اتحادی	ما را همه بود انقیادی
روم و عرب و عجم سه تایی	میکرد به ما خود اقتدایی
تمییز می شد ز هم مقالات	ممتاز می شد دگر کمالات
کامل می شدیم به دین و دولت	تحصیل می گشت علم و حکمت

(م، ۲۰۰۸، ۳۰)

در واقع احمدخانی از جمله شاعران متعهدی است که با جهان بینی خاص خود از این شیوهی شاعری برای حمایت از طبقات فرودست جامعه و نیز انتقاد علیه حاکمان مستبد و بی کفایت بهره برده است. وی بر مبنای اندیشه‌ها و هدف‌های سوسیالیستی و سیاسی خویش، به دفاع از منافع ملت مظلوم کرد، رنجبران و محرومان طبقات گوناگون اجتماع می‌پردازد و از مستبدان داخلی، استعمارگران خارجی، ستمگران، ثروتمندان، استثمارگران، عوام‌فریبان، دین فروشان، باورهای خرافی، ناآگاهی عمومی و غیره به شدت انتقاد می‌کند.

با توجه به شواهد تاریخی، استعمار در همه حال ضد انسانیت در حرکت بوده و در عمق ارکان فرهنگ، اجتماع، سیاست و اقتصاد جامعه‌ای ریشه دوانده و نخستین قشری که صدمه و آسیب زیادی می‌بیند قشر عامه و طبقه‌ی زحمت کش جامعه خواهد بود. احمدخانی همواره به ترسیم چهره‌ی مردم مظلومی پرداخته که گرفتار استعمار شده اند و بارها به لحن و شیوه‌های گوناگون از مردم زمانه اشان خواستار تغییر شرایط نابه‌سامان اجتماع شده است.

عشق به میهن از احساسات وطن دوستی احمد خانی نشأت گرفته است. وطن در دیدگاه، اندیشه و شعر خانی تنها در چارچوب مرزهای جغرافیایی کردها خلاصه نمی‌شود، بلکه او تمامی ملت کورد را امتی واحد دانسته و در آرزوی استقلال، پیشرفت و وحدت ملی کوردها در هر چهار پارچه کردستان است. چرا که وحدت کردها یعنی حقیقت وجود کرد به حکم اتحاد زبان، تاریخ و آرمان‌ها. خانی از اینکه ملت کرد نتوانسته‌اند به یک وحدت ملی برسند، نگران بوده و معتقد است که این افتراق قومی سبب زوال هویتشان شده است. وی «به عنوان شاعری عاقبت نگر و متعهد برای معضلات جامعه خویش، یک راهکار ارائه می‌دهد که کلید همه مشکلات است. «اتحاد و همبستگی» راه توصیه شده‌ او است. زیرا بر این باور است که در نتیجه اتحاد و همبستگی» (شکری، ۲۰۲۱، ۲۳۷):

غالب نه‌دبوو ل سه‌ر نه ئه‌ف روم نه‌دبوونه خرابه‌یین ده‌ست بوم
مه‌حکومی عه‌لییه و سه‌عالیک مه‌غلوب و موطیعی تورک و تاجیک
(م، ۲۰۰۸، ۴۳)

غالب نمی‌گشت به جنگ ما روم لانه نمی‌کرد به خانه‌ها بوم
محکوم علیه شدیم و تاریک مغلوب و مطیع ترک و تاجیک
(م، ۲۰۱۲، ۲۸)

احمد خانی همیشه صدای رسای ملتی است که استبداد و خودکامگی، جانش را به لب آورده است و در اثر گرانسنگش مضامینی مانند: همبستگی، آزادی، چشمنی با استبداد و خودکامگی، اهتمام به ارزش‌های اسلامی و موج می‌زند. شرایط خاص دوران شاعر و تنش‌های سیاسی، اجتماعی، فرهنگی عصر او که موجب شده است زبان به اعتراض بگشاید و منادی عدالت طلبی، ظلم ستیزی و آرمان خواهی جامعه‌ی خود باشد.

احمد خانی مثنوی «مم و زین» را بر عکس سنت رایج در شعر عاشقانه، وقف آگاهی توده‌ها کرده و شعر را سلاح و وسیله‌ای در راه مبارزه با استبداد داخلی، مبارزه با خرافات مذهبی و استثمار خارجی می‌داند. از این رو، در سرودن «مم و زین» رویکردی تعهدی داشته است، تعهدی که شرایط عصر و ضرورت هویت ملت کورد را بر دوش خود نهاده است، وی در پی تبلیغ و ترویج اندیشه و آرمانی جمعی برای مخاطبان غایب است. «در واقع لازمه سرودن و نوشتن "مم و زین" در دامن این نوع از ادبیات، ستایشی آمیخته به اعتراض است، از این روی، همانگونه که ادبیات پایداری، ستایشگر آزادی و مقاومت است، نکوهش‌گر و منتقد بیداد و تفرقه نیز می‌باشد. وی توجه سران حکومتی، دولتمردان و ثروتمندان به مادیات و طمع در مال اندوزی را یکی از لغزش‌ها و تهدیدات از منظر وجدانی بیدار برمی‌شمارد» (شکری، ۲۰۲۱، ۲۳۵):

خاصما دقئ عه صریدا کوهه میان مه عشووق و حه بیبه بومه هه میان
یه عنی ژ طه مهع دراف و دینار هه ریه ک ژ مه را وه بوونه دلدار
(م، ۲۰۰۸، ۴۷)

خاصه که به این زمان و دوران معشوق و حبیب گشته همیان
یعنی ز طمع فلوس و دینار هر یک شده ما را همچو دلدار
(م، ۲۰۱۲، ۳۲)

احمد خانی آزادی را به منزله یکی از معیارهای اصلی در اتحاد قومی معرفی کرده و بر آن تکیه می‌زند:

ئهف روم و عهجه م ب وان حصارن کورمانج همه می ل چار که نارن
(م، ۲۰۰۸، ۴۴)

این روم و عجم به آن حصارند کورمانج همه به چار کنارند
(م، ۲۰۱۲، ۲۹)

نتایج و یافته‌های پژوهش

نتایج حاصل آمده از این پژوهش نشانگر آن است:

- مثنوی «مم و زین» بر مبنای تعهد ادبی شکل گرفته که از زشتی‌ها و بیدادهای ظالمان و سلطه‌گران در حوزه‌های گوناگون سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی پرده برداشته و نگارنده آن درصدد برآمده است تا این مفاهیم را با زبانی هنرمندانه به مخاطبان خود انتقال دهد.
- احمد خانی همواره در صف شاعران متعهد قرار دارد و منادی اتحاد است که با سحر قلم شعر و سیاست را به هم آمیخته و در مسیر آزادی و مبارزه با استبداد گام برمی‌دارد. اتحاد ملت کورد از آرزوهایی است که شاعر در سر می‌پروراند و برای رسیدن به این امر مهم، مردم را به صلح و زندگی مسالمت آمیز دعوت می‌کند.
- مضامین تعهد ادبی شاعر دارای گرایش‌های وطن‌دوستانه است و به دور از هر نوع شعارزدگی، خوانندگان را شیفته می‌کند و در ضمن وطن در دیدگاه، اندیشه و شعر خانی تنها در چارچوب مرزهای جغرافیایی کردها

خلاصه نمی شود، بلکه او تمامی ملت کورد را امتی واحد دانسته و در آرزوی استقلال، پیشرفت و وحدت ملی کوردها در هر چهار پارچه کردستان است. چرا که وحدت کردها یعنی حقیقت وجود کورد به حکم اتحاد زبان، تاریخ و آرمانها.

- احمد خانی از یک جهت مهم‌ترین مضامین اخلاقی و تربیتی در خلال داستان و شخصیت‌های داستانش از جمله؛ مبارزه با هوای نفس، پرهیز از دنیاپرستی، مهرورزی و ترک خصومت، شرم، شکیبایی، ادب، سخاوت، قناعت، ترک آزمندی، فروتنی و نوع دوستی که طرز تلقی او را از این عناصر که اساس اخلاق فردی و اجتماعی را می سازند، نشان می دهد.

- احمد خانی به عنوان شاعری متعهد؛ دردهای جامعه را در محورهایی چون استبداد حاکم، غفلت و بی خبری و جدایی و تفرقه میان ملت کورد می‌دانست، چنین شاعری با سرلوحه قرار دادن این اصول، شعرسرایی می‌کند، بنابراین می‌توان مهمترین مضامین تعهد ادبیش را در راستای مبارزه و قیام علیه حاکمان جور و استبداد، فراخواندن یکپارچگی و ستیز با فقر و محرومیت قرار داد. از این رو، مضامین و موضوعات مربوط به امور سیاسی، بیشترین و تاثیرگذارترین سهم را در تعهد ادبی احمد خانی داشته است.

- پدیده شعر متعهد و میزان پایبندی به آن به یکی از مباحث اساسی مورد نظر شاعران و ادیبان کلاسیک و معاصر تبدیل شد. احمد خانی از تجارب گرانمایی که در گذر از دوران استبداد به ملت خویش در اختیار داشت، در چارچوب محافظه کاری به دفاع از فرهنگ ملت خویش اقدام

کرد. نوع عملکرد و موضع گیری های احمد خانی در قبال مسایل سیاسی و اجتماعی جامعه، مفهوم تعهد را در اثر او ایجاد کرده است.

- مثنوی «مم و زین» بسان آیینه ای است که انواع احساسات، عواطف و عشق‌ها و تمام مصایب و درد و رنج‌هایی را که مایه تحریک و اضطراب و امید و یا موجب تآثر و خشم بشر است، در آن می‌توان دید و بدین جهت اثر گرانسنگ او مربوط به یک ملت و قوم خاصی نیست، بلکه راهنما و تسلی بخش و عبرت آموز و مربی انسان‌هاست. مثنوی «مم و زین» فرزانه ای است دارای اندیشه های عمیق فلسفی، تعلیمی، عرفانی و عواطف ژرف انسانی.

پی‌نوشت‌ها

- (۱) معادل عربی آن «الالتزام» است (بعلبکی، ۱۹۹۵، ۱۵۷)
- (۲) Literature of Commitment
- (۳) Committed writer
- (۴) Jean Paul Sartre (نویسنده و فیلسوف فرانسوی (۱۹۰۶-۱۸۴۷))

کتابخانه

- قرآن کریم
- آقا بخشی، علی و مینو افشاری (۱۳۷۹)، فرهنگ علوم سیاسی، تهران: انتشارات چاپار.
- آینه‌وند، صادق (۱۳۷۰)، ادبیات مقاومت، کیهان فذهنگی، شماره ۷.
- تولستوی، لئو (۱۳۵۶). هنر چیست؟ ترجمه کاوه دهگان، چاپ ششم، تهران: انتشارات امیرکبیر.
- شکری، جیهاد (۲۰۱۸)، تقابل عقل و عشق در مثنوی مم و زین، مجله علوم انسانی دانشگاه صلاح الدین، شماره (۳)، جلد (۲۲)، صص ۲۶۲-۲۸۱.

- شکری، جیهاد (۲۰۲۰)، جلوه‌های پایداری در مثنوی مم و زین، مجله علوم انسانی دانشگاه نوروز، جلد ۹، شماره ۳، صص ۸-۲۶.
- شکری، جیهاد (۲۰۲۰)، مسأله محوری در اندیشه و شخصیت احمدخانی بر پایه نظریه آبراهام مزلو، مجله علوم انسانی دانشگاه راپرین، شماره (۱)، صص ۴۸۱-۵۰۹.
- شکری، جیهاد (۲۰۲۱)، بررسی و تحلیل شکواییه در مثنوی مم و زین، گؤقاری ئه کادیمیای کوردی، شماره (۴۸)، صص ۲۲۷-۲۵۴.
- شکری، جیهاد (۲۰۲۲)، واکاوی اندیشه‌های زاهدانه در مثنوی مم و زین، گؤقاری ئه کادیمیای کوردی، شماره (۵۰)، صص ۲۶۹-۲۹۸.
- خانی، احمد (۲۰۰۸). مم و زین، ناماده کردن و به‌راویزنووسی—نی: هه ژار، هه‌ولیر: ئاراس.
- _____ (۲۰۱۲). مم و زین، ترجمه د. شیرزاد شفیع بارزانی، چاپ اول، اربیل: دانشگاه صلاح الدین.
- راوندی، مرتضی (۱۳۷۴)، تاریخ اجتماعی ایران، جلد ۸، تهران: نگاه
- مک لین، ایان (۱۳۸۷)، فرهنگ علوم سیاسی، ترجمه حمید احمدی، تهران: نشر میزان.
- مکاریک، ایرنا (۱۳۸۵)، دانشنامه نظریه های ادبی معاصر. ترجمه‌ی مهران مهاجر، چاپ دوم، تهران: آگه.
- شالیان، ژرار (۱۳۸۷). گنجینه حماسه‌های جهان. ترجمه و توضیح علی اصغر سعیدی. چ ۳. تهران: نشر چشمه.
- ناتل حانلری، پرویز (۱۳۴۵)، شعر و هنر. تهران: شرکت سهامی ایران چاپ.

- رزمجو، حسین (۱۳۸۲) انواع ادبی و آثار آن در زبان فارسی. مشهد: انتشارات دانشگاه فردوسی.
- طهماسبی، طغرل (۱۳۸۰) موسیقی در ادبیات، تهران: رهام.
- رب گری یه، آلن (۱۳۷۷)، تعهد، مجله بخارا، ترجمه عزت الله فولادوند، شماره ۱.
- صبور، داریوش (۱۳۷۸)، برکران بی کران، نگاهی به شعر معاصر فارسی، تهران: سخن.
- براده، محمد (۲۰۰۱)، تحولات مفهوم الالتزام فی الادی العربی الحدیث، بیروت: دارالفکر.
- Owen, Edwards (2006), Refined Palette. Smithsonian Magazine. New York

پایه‌ندی ویریهی له مه‌سنه‌وی مه‌م و زیندا

پ.ی.د. جیهاد شوکری ره‌شید

به‌شی زمانی فارسی، کولیزئی زمان، زانکوی سه‌لاحه‌ددین/هه‌ولیز

ئه‌حمه‌دی خانی له جهرگه‌ی شاعیرانی ده‌روه‌ست و نازادبخواز و شاعیریکه‌ی یه‌کتاپه‌ره‌ست و خاوه‌ن پروانینی ته‌وحیدی بووه. ئه‌و له رییازی ده‌روستی ئه‌ده‌بی خۆیدا له هیچ هه‌ولیک بۆ وه‌ئاگا هینانی خه‌لک که‌مه‌ترخه‌م نه‌بووه و به‌هه‌ستی به‌پیزی شاعیرانه و هیزی ده‌رپرینی توانیوتی چه‌مکی و آلاو ناوه‌روکی قوول و هه‌رمانیی مروویی له شیعری خۆیدا بئافریت. ئه‌م توێژنه‌وه‌یه هه‌ندیک به‌لگه‌ له ده‌قی مه‌م وزین ده‌خاته به‌رچاوی خوینه‌ران که ده‌توانیت په‌هه‌نده‌کانی په‌روشی مروویی و بیرى کومه‌لایه‌تی تایه‌ت به‌ نه‌ته‌وه‌ی کورد له شیعره‌کانیدا بخاته‌روو که هه‌لبه‌ت، نرخی هونه‌ری و شاعیرانه‌ی به‌ره‌مه‌که چه‌ند قات ده‌کات. ئه‌م توێژینه‌وه‌یه هه‌ول ده‌دات به‌ به‌کاره‌ینانی رییازی وه‌سفی-شیکاری لایه‌نه‌کانی ناوه‌روکی ده‌روه‌ستی ئه‌ده‌بی ئه‌م شاعیره له بواری سیاسی، پۆشنیری، کومه‌لایه‌تی و دینییه‌وه بخاته‌روو تا له ئه‌م رگایه‌وه پیشان بدریت که ئه‌حمه‌دی خانی شاعیریکه‌ی ناده‌روه‌ست نه‌بووه و له حال و نه‌حوالی خه‌لکی سه‌رده‌می خۆی و کیشه‌کانی خه‌لکی غه‌در لیکراوی کورد ئاگادار بووه و خۆی له‌به‌رانه‌ر ئاپورای مه‌زنی خه‌لکه‌که‌یدا به‌رپرسیار ده‌زانیت و گیانی هاوده‌ردی و به‌هاناوه‌چوون به‌سه‌ر شیعره‌کانیدا زاله. له‌م پرووه‌وه، به‌دوای ئه‌و یگایانه‌وه بووه که ده‌رد و نازاره‌کانیان له‌سه‌ر هه‌لگریت و که‌مایه‌سییه‌کانیان لایبات. ئه‌نجامی به‌ده‌سته‌توو له‌م توێژینه‌وه‌یه شایه‌دی ئه‌وراستیه‌ن که ئه‌حمه‌دی خانی پایه‌ندی شوناس و په‌سه‌نایه‌تی میژوویی نه‌ته‌وه‌که‌ی خۆی بووه و پاراستنی بایه‌خ و که‌رامه‌تی مروویی و په‌چاوکردنی مافه‌ سیاسی و کومه‌لایه‌تییه‌کانی تا که‌کان خه‌می سه‌ره‌کیی ئه‌و بوون.

وشه سه‌ره‌کییه‌کان: پایه‌ندی ئه‌ده‌بی، مم و زین، ئه‌حمه‌دی خانی.

الإلتزام الأدبي في مثنوية مم وزين

جهاد شكرى رشيد

قسم الغه الفارسيه، كليه اللغات، جامعه صلاح الدين / اربيل

كان أحمد خاني من الشعراء الملتزمين المطالبين بالحرية وشاعراً موحداً ذو موقف توحيدى. لم يتخلى عن أي جهد لإيقاظ الناس من الغفلة والاهمال في مسيرته الأدبية، وبفضل إحساسه الشعري الغني وقوة تعبيره، استطاع أن يخلق مفاهيم سامية وموضوعات إنسانية عميقة وأبدية في شعره. يكشف البحث الحالي عن شواهد النص المثنوي لمم وزين للقارئ، والتي يمكن أن تظهر أبعاد الهموم الإنسانية والتفكير الاجتماعي الخاص بالأمة الكردية، مما يزيد بالطبع من القيمة الفنية والشعرية لعمله. في هذا المقال، وباستخدام المنهج الوصفي التحليلي، ناقش جوانب وموضوعات الإلتزام الأدبي لهذا الشاعر في المجالات السياسية والثقافية والاجتماعية والدينية التي تظهر أن أحمد خاني لم يكن شاعراً غير ملتزماً. بل كان مدركاً لأوضاع أهل الزمان ومشاكل الأمة الكردية المضطهدة، ويعتبر نفسه مسؤولاً أمام الجماهير الغفيرة، ولذلك تسيطر روح التعاطف والمساعدة على قصائده بحثاً عن السبل لحل آلامهم وأوجه قصورهم، والنتائج التي تم الحصول عليها من هذا البحث هي دليل على حقيقة أن أحمد خاني كان ملتزماً بالهوية والأصالة التاريخية لوطنه وأرضه، و كان همه الرئيسى هو الحفاظ على قيمة الإنسان وكرامته واحترام حقوقه السياسية والاجتماعية.

الكلمات الدالة: الإلتزام الادبي، مم وزين، احمد خانى.

The Literary commitment in the Mathnawi of Mam and Zin

Assistant. Prof. Jihad Shukri Rashid
Department of Persian - College of Languages
Salahaddin University-Erbil

Ahmad Khani was one of the committed, freedom-seeking poets and a unified poet with a monotheistic attitude. In the path of his literary multiplicity, he does not spare any effort to wake up people from their negligence, and with his rich poetic feeling and power of expression, he created lofty, deep concepts and eternal human themes in his poetry. The current research exposes the evidence of the Mathnawi's text of Mam and Zin, which had social feelings and thinking of the Kurdish nation, which briefly gives the artistic and poetic value of his work. In this article, by using the descriptive-analytical method, the aspects and themes of his poetic literary commitment are discussed in the political, cultural, social, and religious fields in order to show that Ahmad Khani was not a non-committed poet, Since he was aware of the conditions of the people of the time and the problems of the oppressed Kurdish nation, in this way he considered himself responsible in front of the huge mass of people. Therefore the spirit of sympathy and help dominated his poems to solve their pains and deficiencies. So the results obtained from this research are proofs of the fact that Ahmad Khani is committed to the identity and historical authenticity of his nation and land. His main concern was preserving human value, dignity and respecting his political and social rights.

Key Words: Literary Commitment, Mam U Zin ,Ahmad Khani.